

A helyesírási szabályzat használatáról az alsó tagozat 3. és 4. osztályaiban

Az alsó tagozatos (azelőtt elemi iskolai, népiskolai) oktatás fejlődésében a nyelvtan volt az a tantárgy, amelynek a neve az idők folyamán a legtöbbször változott. A Ratio educationis óta szinte minden tanterv új nevet adott neki. Mostani tantervünk is „nyelvtanról” a készségfejlesztő feladatokat jobban hangsúlyozó „nyelvtan-helyesírásra” változtatta. Ez a tény is indítékot ad arra, hogy a helyesírási készségfejlesztés feladatait az alsó tagozatban is állandóan napirenden tartsuk.

A készség didaktikai fogalmából következik, hogy tanulóinknak megfelelő ismeretekkel kell rendelkezniük a tudatos nyelvtani szabályok területén is. Hiszen a készség a tudatos ismeret automatizált komponense. A leghelyesebb eljárás, az, ha egyensúly jön létre a tudatos ismeretszerzés és az automatizálást célzó gyakoroltatás között. Erre utal a tantárgy kettős elnevezése is. A gyakoroltatásban viszont nem elhanyagolható követelmény a gyakran látott szóképek rögzítése a tanulók látó emlékezetében. Ez a látó orientáció (más szóval látó beidegzés) az oka annak, hogy szinte felszisszenünk, ha például valamelyik rossz helyesírónk a „gőlya” szót „j” betűvel írja. („gőja”)

A helyesírás alsó tagozatos tanításának jobb módszereit országsszerte keressük. Ezen próbálkozások sorába tartozik intézetünk gyakorló iskolájának 3. és 4. osztályaiban az az évek óta folyó próbálkozás, hogy kartársaink rászoktatják tanulóinkat a helyesírási szabályzat folyamatos önálló használatára. Úgy véljük és úgy tapasztaljuk, hogy a helyesírási szabályzat aktív használata elsősorban kettős célt szolgál. Egyrészt a szavak látó beidegzésének a folyamatát szélesíti és gazdagítja, másrészt a korszerű didaktikai elvek által megkívánt aktivitásra, önálló tevékenységre ad alkalmat tanulóinknak. A gyakorlatban aztán a helyesírási szabályzat állandó használata még egész sor oktató-nevelő feladat megoldásában adhat segítséget. Így előmozdítja a nyelvtanóra gyakran feszes légkörének a feloldódását a játékoság elemével, lehetőséget nyújt arra, hogy a tanulók kezében levő helyesírási szabályzat használatát különböző csoportos feladatok végzésére alkalmazzuk, és így a differenciált oktatásban is új eljárási módokat ismerhetünk meg.

Szabolcsi József* is alátámasztja a mi kísérleti próbálkozásaink helyességét. Az a véleményünk, hogy a helyesírási szabályzat rendszeres használata nemcsak segítséget „nyújthat” tanulóink helyesírási készségének fejlesztéséhez, hanem valóban jól el is végzi ezt a feladatát. Jellegénél fogva a helyesírási szabályzat önálló használata meggyőződésünk szerint erősen csökkenti a helyesírás szempontjából az átmenet nehézségeit az ált. iskola 4. és 5. osztályai között. Ezt az állításunkat arra alapozzuk, hogy a helyesírási szabályzat használata önálló tevékenységre neveli tanulóinkat, másrészt különösen növeli önellenőrző képességüket. Így például a 4. osztályban már el lehet érni azt, hogy a tanulók a helyesírási szabályzat segítségével önállóan javítják az írás-

* A Köznevelés 69/21. számában az ált. iskola 4. és 5. osztályai közötti átmenet helyesírási nehézségeiről ír. Miután megállapítja, hogy: „a tanulók helyesírási készsége az 5. osztály elején területenként és iskolánként szélsőséges eredményt mutat”, megemlíti, hogy mind az alsó, mind a felső tagozatos vezetői tanácskozásokon javasolták, hogy a tanulók helyesírási készségének fejlesztése céljából vezessük be a helyesírási szabályzat használatát. „Valóban helyes — írja szó szerint —, ha a tanulók keze ügyében van, mert segítséget nyújthat a helyesírási készség hatékonyabb fejlesztéséhez az alsó és felső tagozaton egyaránt.”

beli fogalmazásaikban elkövetett helyesírási hibáikat. (A tanterv előírja a nyelvtan-helyesírás tantárgyban az önellenőrző képesség fejlesztését. A tantervi követelmény elérése ezen a téren a gyengébb tanulónál meglehetősen nehéz feladat!)

A tanulók helyesírásában az 5. osztályban feltehetően azért következik be visszaesés, mert a nyelvtant lineáris tantervi felépítésben tanulják, így a tanult nyelvtani szabályok tudatos alkalmazásának gyakorlása egyoldalúvá válik, és a tanulónak önállóan kell a saját helyesírási gyakorlatában az alsó tagozatos készségfejlesztés folyamán elsajátított készségszintet továbbra is fenntartani. Ezért minden olyan módszer csökkent a nehézségeket, amelyik már 4. osztályban a készségfejlesztéssel egyidejűleg a tanulókat a lehető legnagyobb önállóságra neveli. Az önállóságnak egyik formája itt a tankönyvvel való önálló foglalkozás. Az a képesség, hogy a tanuló eligazodik egy könyvben, amelyiket a kezébe adunk. A tankönyvvel való ilyen néma, önálló munkát is jelentősen előkészíthetjük, ha tanulóinkat ráneveljük a helyesírási szabályzat használatára.

A fentiek előrebocsátása után az alábbiakban ismertetni óhajtunk néhány jól bevált eljárási módot a helyesírási szabályzat használatában.

Az első dolog az önkéntesség elvének a betartása a szabályzat megvásárlásában. Amint említettük, intézetünk gyakorló iskolájában már évek óta folyik annak ilyen jellegű alkalmazása. A tanulók csaknem mindnyájan önként megveszik, és ha akadnak kivételek, a nehézségek könnyen áthidalhatók. Így például az egyik osztályban láttuk, hogy az egyik tanulónak nem vették meg a szülei. Ez a tanuló szomszédjának a helyesírási szabályzatát használta.

Konkrét eljárási módok a nyelvtani ismeretek alkalmazása, a helyesírási készség fejlesztése céljából:

1. Az indukciós szöveg (tényanyag) kiegészítése:

A tanulók a megfelelően feldolgozott szóanyagot (szöveget) kiegészítik a helyesírási szabályzat használatával:

- a szótag fogalmának kialakításakor, a szótagolás tanításakor a tanulók tetszés szerint keresnek még egy-, kétfő-, háromtagú szavakat,
- a szóvégi ó, ő helyesírásához tetszés szerint keresnek még megfelelő szavakat,
- úgyszintén az u-, ü-végű szavak helyesírásához,
- a j hang helyesírásához j-és vagy ly-os szavakat,
- a szófajták tanításakor igen sokféle gyakorlatot végeztethetünk a megfelelő szófajhoz tartozó szavak keresésének formájában, például: „Keressetek k betűvel kezdődő igét, főnevet, melléknévet, stb.” — Vagy: „Keressetek -ít végű igéket!” stb., stb

Ezeknek a gyakorlatoknak a didaktikai céljáról megjegyezzük, hogy a nyelvi tényanyag közös összeállítása, kiegészítése fokozza a gyermekek aktivitását, és a nyelvi absztrakciók konkretizálásával közelebb hozza a nyelvtani (helyesírási) ismereteket a gyermek konkrét szemléletéhez.

2. Rögzítés, megszilárdítás, alkalmazás:

Az előző pontban leírt gyakorlatfajtákat alkalmazhatjuk az új anyag feldolgozásának befejezése után is az elsődleges rögzítéskor vagy a további rögzítés céljából. Ilyenkor már nem a tényanyagnyújtás anyagát egészítjük ki, hanem a tanult szabály (nyelvtani ismeret) alapján felismertetési feladatokat oldatunk meg.

Itt jegyezzük meg, hogy a szabályzat használata játékos gyakorlásra is alkalmas. Például: egy tanuló mond egy nehéz helyesírású szót, az osztály valamennyi tagja versenyben keresi ki. Aki elsőnek találja meg, az a tanuló adhatja a következő hasonló feladatot. (Az egyik osztályban látott órán az első tanuló a „szappan”, a második a „szomszédság”, a harmadik a „szabadság” szót mondta. A két utóbbi szó helyesírását a kikeresés után közösen elemezték, és a szótő keresését is elvégezték.)

Egy másik alkalommal a tanulók f betűvel kezdődő igéket kerestek a helyesírási szabályzatban. Az egyik tanuló a „füllent” szóról azt állította, hogy az nem ige. Egy másik a „fűz” szóról kérdezte, hogy vajon ige lehet-e, mert hallotta, hogy a fűzfáról is azt mondták, hogy „fűz”. Erre aztán élénk eszmecsere fejlődött ki, a tanulók részéről is sok jó hozzászólás hangzott el, és végül megfelelő irányító kérdések segítségével megtalálták a helyes választ a kérdésekre.

3. Helyesírási gyakorlatok végzésekor:

Elemzési feladatok és helyesírási készségfejlesztő gyakorlatok végzésekor a tanulók ún. válogató másolással gyakorolhatják a tanult helyesírási anyagot. A szabályzatból kikeresett, szempontok szerint csoportosított szavakkal mondatokat alkothatnak, azokat leírják stb.

Differenciált foglalkozások esetén is igen jól használható a szabályzat. Különböző szintű feladatok megoldását jelöljük ki. Például: az egyik csoport a kikeresett -ul, -ül-végű igékkel, a másik csoport ezen igék felszólító módban levő alakjaival alkot és ír mondatokat. Így a gyakoroltatás differenciált lehet, és változatos is, mert bizonyos, hogy a tanulók nem ugyanazokat a szavakat fogják kikeresni a szabályzatból.

A helyesírási szabályzattal végzett helyesírási gyakorlatok igen jól alkalmazhatók az összevont osztályok munkájában. Itt ugyanis a nyelvtan-helyesírás tantárgy önálló óráinak a megszervezéséhez kapunk jó segédeszközt ezen a módon.

4. Az önellenőrzés képességének fejlesztése:

Tantervünk a nyelvtan-helyesírás tantárgyban osztályonként pontosan előírja, hogy az önellenőrzés képességének milyen fokára kell tanulóinkat fejleszteni. Ennek a feladatnak egyik legjobb eszköze éppen a helyesírási szabályzat rendszeres használata. Önellenőrző tevékenységük így válik biztonságossá, és az új, addig nem tanult vagy nem várt helyesírási feladatokat is könnyebben meg tudják oldani. Elsősorban a házi feladatok állandó helyesírási önellenőrzésére gondolunk. De az iskolai gyakorlatok alkalmával is használhatják a szabályzatot a tanulók, például bizonyos fajta nyelvtani- helyesírási „tudáspróbák” értékelésekor (egymás munkájának bírálatában), vagy a 3. osztályban és a 4. osztály I. félévében a fogalmazási dolgozatok helyesírási hibáinak javításakor. (Ugyanis a tanterv szerint csak a IV. osztály II. félévében kapnak helyesírási osztályzatot is fogalmazásból.)

DR. ZUKOVITS IMRE
Pécs, Tanárképző Főiskola

A tanulók tevékeny részvétele az általánosításban

Az általánosítás aktív megvalósításának feltételeit már megteremtettük akkor, ha a konkrét tények nyújtását és az elemzést a tanulók közreműködésével oldottuk meg.

A lényeges jegyek elkülönítése a lényegtelenektől, az összefüggések feltárása, az elemzés során valósul meg. Ha az elemzés nem volt gondos és alapos, akkor nincs elég